

Hiina Kommunistliku Partei ja Yiguandao koostöö areng: seaduslike riituste osa ebaseadusliku religiooni sisenemisel Hiina usuturule

Rando Künnapuu

SISUKOKKUVÕTE

Yiguandao (YGD) on Hiina nn heterodoksne ususekt, mis keelustati Mandri-Hiinas 1949. aastal pärast kommunistide võimuletulekut ning kuulutati ebaseaduslikuks ja rahvavaenulikuks liikumiseks. Sekt jätkas pörandaalust tegevust Taiwanis, kus see oli Kuomintangi (KMT) valitsuse alguses samuti ametlikult keelatud, kuni legaliseerimiseni 1980. aastatel. YGD järjepidevus säilis ka Hongkongis ja Macaus ning mujal hiina diasporaas.

Alates 1990. aastatest, eriti pärast Hongkongi ja Macau liitmist Hiina Rahvavabariigiga (HRV), on YGD olnud sunnitud suhteid soojendama ja Hiina Kommunistliku Parteiga (HKP) koostööd tegema. Huvi selle vastu näib olevat mõlemapoolne. Kuigi YGD ei kuulu HRV-s enam „rahvavaenulike“ sektide nimekirja, on organisatsioon endiselt illegaalne. Artiklis keskendutakse koostöö kahele konkreetsele juhtumile: 2014. aastal Fuzhous toimunud konfutsianistlikele riitustele ja 2016. aastal Hainani saarel läbi viidud taoistlikele Kirka Kulu Kolme Esivanema riitustele. Hiina ametliku meedia kajastuste põhjal oli YGD ja HKP koostöö mõlemal juhul ilmne.

Artiklis antakse lühiülevaate YGD taustast ning KMT osalusest YGD ja HKP koostöös nimetatud riitustel. Autor analüüsib mõlema riituse ja nende ametlike kajastuste kaudu iga osalise huve selles lävimises. Esitatakse üritusi kajastanud Mandri-Hiina ja Taiwanis väljaannete ning meediaplatvormide nimistu ning analüüsitakse nende huvi ja võimalikke eesmärgi seda laadi sündmusi edastada. Autor tugineb oma analüüsis peamiselt hiinakeelsetele teksti- ja videomaterjalidele.

Autor järeldab, et ehkki Mandri-Hiina peavoolu meedias leidsid riitused üsna laialdast kajastust, äratasid need Taiwanis vähe huvi. Osaliste huvid

võib üldistatult kokku võtta järgmiselt: YGD eesmärk on enese säilitamine Mandri-Hiinas ja legitiimsuse saavutamine; HKP huvi on kasutada YGD-d Taiwani ja Hiina ühendamise ning Hiina rahvusluse narratiivi edendamisel; KMT püüdleb samuti Taiwani ja Hiina ühinemise poole endale sobivatel tingimustel, nähes YGD rolli ühe võimaliku sillaehitajana.

MÄRKSONAD:

Mandri-Hiina, Yiguandao, sektid, Hiina Kommunistlik Partei, Taiwan, diasporaa, meedia

RANDO KÜNNAPUU *Tallinna Ülikooli doktorant, Kultuuride uuringud*

E-post: kunnapuurando@gmail.com

ABSTRACT

The development of cooperation between the Chinese Communist Party and Yiguandao: the use of legal rites by illegal religion to enter China's religious market

This article analyses how a syncretic religion called Yiguandao (YGD), formerly exiled from Mainland China to Taiwan, Hongkong and Macau now is forced to foster ties with the Chinese Communist Party (CCP) through the help of Taiwan's Kuomintang (KMT) after Hongkong and Macau have been returned to China in the 1990s. Focusing on two major cross-strait ceremonies—the 2014 Confucius rites in Fuzhou and the 2016 Bai Yuchan Daoist rites in Hainan—the study shows how YGD's Yushan Baoguang branch provided key ritual expertise while remaining only subtly acknowledged in PRC media. Through discourse analysis of news coverage and ritual footage, the article argues that CCP, KMT, and YGD each pursue distinct strategic aims: cultural nationalism and soft diplomacy (CCP), cross-strait engagement (KMT), and organisational survival and limited legitimacy on the Mainland China (YGD). The findings highlight how religious ritual functions as a safe medium for cross-strait cooperation, revealing YGD's unexpected intermediary role.

KEYWORDS:

Mainland China, Yiguandao, sects, Chinese Communist Party, Taiwan, diaspora, media

RANDO KÜNNAPUU *PhD student at Tallinn University, Studies of Cultures*

E-mail: kunnapuurando@gmail.com

Sissejuhatus

75 aastat tagasi, vahetult pärast Hiina Rahvavabariigi (HRV) loomist, keelustas Hiina Kommunistlik Partei (HKP) pea kohe Yiguandao (一貫道) nimelise heterodoksse ususekti (Rahva Päevaleht 1950, Sun 2014, Li ja Wang 1952).¹ Sekti nime võiks eesti keelde tõlkida kui 'üheselt läbistav kulg'. Yiguandao (YGD) on tänapäeval nii Hiinas kui ka välismaal üsna vähetuntud, peamiselt Taiwanis ja Kagu-Aasias tegutsev religioon (Taiwani Aastaraamat 2006). Varem kogu Hiinas levinud liikumine peab ennast iidse Hiina kultuuri traditsioonide säilitajaks. Vaatamata YGD ja tema eelkäijate pidevatele konfliktidele eri ajastute keskvalitsustega on see suutnud ellu jääda, kuulutades konfutsianistlikke tõdesid, rakendades kristlikke misjonitaktikaid ning lubades lunastust tulevikubuda Maitreja kaudu kõikidele, kes nende usku pöörduvad. Sekti nimetuses on viide Konfutsiuse ütlusele tema õpetussõnade kogumikus „Vesteid ja vestlusi“ (IV:15): *wu dao yi yi guan zhi* 吾道一以貫之 ehk 'minu teed (õpetust) läbistab üksainumas asi'.² Seda õpetust selgitas Konfutsiuse õpilane Zengzi teistele õpilastele kui *zhongshu* (忠恕) ehk 'ustavuse ja ülluse' põhimõtte sisu.³ Teaduslikes uurimustes on YGD-d tihti nimetatud eklektiliseks religiooniks, mis ühendab endas viie Hiinas levinud peavoolu õpetuse – konfutsianismi, taoismi, budismi, kristlusi ja islami – elemente (neid ei tohiks segi ajada HRV praeguste ametlikult tunnustatud usunditega). Nende õpetuste rajajaid (Konfutsius, Laozi, Buddha, Jeesus ja Muhamed) austatakse pühakutena (Soo 1997: 280). YGD arenes oma tänapäevasel kujul välja 1930. aastatel Mandri-Hiinas, kuigi traditsioon, millest see pärineb, ulatub sajandite taha (Broy *et al.* 2017: 20). Ajalooliselt tuvastavate võimalike eellaste seas on olulisemad Valge Lootose liikumine Mongolite Yuani ajastu lõpul (1271–1368), Mingi riigi (1368–1644) algul lihtrahva seas massiliselt levinud Luo õpetus (selle rajas aastatel 1443–1527 elanud budistlik õpetaja Luo Menghong), ja Yiguandao otsene eellane, 17. sajandi lõpus alguse saanud taimetoitlust järgiv liikumine Xiantiandao (ter Haar 1992: 8; Introvigne 2025: 67). Oma pühakirja YGD-l ei ole. Viimane YGD patriarh Zhang Tianran laskis väidetavalt vaimse meediumi kaudu budistlikul pühakul Jigongil kirjutada Yiguandao katekismuse, mis selgitab sekti olemust (Zhang 1944). YGD järgijate endi ühes olulises teoses „Tao traditsiooni hinnaline peegel: kuldsed niidid ja

1 Kolmas allikas on 1952. propagandafilm, milles HKP põhjendab Yiguandao keelustamist.

2 Linnart Mälli tõlkes: „minu kulg annab üheainsaga kõigele väärtuse“ (Mäll 2009: 77).

3 Mälli tõlkes: „ustavus ja heatahtlikkus“ (samas).

taevased saladused“ on YGD traditsiooni öeldud pärinevat inimkonna ajaloo algusest ning et Yiguandao ’kulg’ oli pärandatud iidsetelt tarkadelt õpetajalt õpilasele, kelle hulgas olid ka Laozi, Buddha, Bodhidharma ja Zhang Tianran (Iidne Tark 2003).

YGD oli tollal probleemne nii HKP-le kui ka Hiina Rahvaparteile ehk Kuomintangile (KMT, 中國國民黨), mis valitses Mandri-Hiinat aastatel 1928–1949.⁴ Mõlema tollase Hiina võimsaima poliitilise jõu silmis oli tegemist kontrollimatu religioosse organisatsiooniga, mis kasvas liiga ruttu ning mille ideoloogiat ei saanud nende endi omadega ühitada. YGD vastasusele võib tuua kaks peamist põhjust. Esiteks, YGD oli tollal levinud igas provintsis ja oma 12 miljoni liikmega arvukam kui näiteks Hiina kristluse kõik suunad kokku (Lu 2008: 51; Lu ja Lang 2006: 251). Kuna selle religiooni liikmeid leidis kõikides ühiskonnagruppides, pakkus liikumine konkurentsi nii tolle aja poliitilistele jõududele kui ka ortodokssetele religioonidele, mis ei jaganud YGD vaateid viie religiooni eklektikast (Introvigne 2025: 70-71). Teiseks oli YGD teise maailmasõja ajal teinud koostööd Wang Jingwei (汪精衛) nukuvalitsuse ja Jaapani okupantidega, millest suuremat reetmist on Hiina ajaloos raske ette kujutada.⁵ Mitmed YGD liikmed tegutsesid selles nukuvalitsuses poliitilistel ametikohtadel ning nii HKP kui ka KMT pidasid seda koostööd meeles. Veel 2025. aastal viis HKP läbi reide Guangdongis asuvas YGD-ga seotud lasteaias ja Shandongis, mille käigus arreteeriti 600 inimest, sealhulgas 30 alaealist (Zhao Zhangyong 2025). Samuti on Mandri-Hiinas hiljuti vahistatud YGD misjonäre (Introvigne 2025: 69).

1949. aastal, mil HKP oli kolm aastat kestnud kodusõja tulemusel tõrjunud KMT ja Hiina Vabariigi valitsuse Taiwanile, oli 12 miljoni liikmega YGD esindatud Mandri-Hiina igas regioonis. Mõnes Põhja-Hiina maakonnas kuulus sellesse kuni 15% elanikkonnast. YGD liikmeid leidis isegi

4 Kuomintang (otsetõlkes riigi ja rahva partei, eesti keeles tuntud Hiina Rahvapartei nime all) asutati 1894. aastal Hawaiiil Xingzhonghui ehk Hiina Taastamise Liidu nime all. Aastatel 1928–1949 oli KMT Hiina ainu-partei. Pärast kaotust aastatel 1946–1949 valdanud kodusõjas Hiina Kommunistliku Parteiga oli KMT sunnitud taanduma Taiwanile, kus jätkati Hiina Vabariigi valitsusparteina kuni demokratiseerimise alguseni 1980. aastatel. Praegu tegutseb partei Taiwani mitmeparteisüsteemis nn sinise alliansi ehk siniliidu (KMT lipuvärvi järgi) juhtparteina. Üldlevinud transliteratsioon lähtub Wade-Gilesi süsteemist (Kuomintang, KMT), *pinyin*’i transliteratsiooni kasutatakse vähem (Guomindang, GMD).

5 Wang Jingwei (1883–1944) oli Hiina poliitik, kes juhtis aastatel 1940–1944 Jaapani okupatsioonieget nukuvalitsust. Ta oli esialgu KMT vasakpoolse fraktsiooni juhtfiguur, kes võistles Chiang Kai-shekiiga võimu pärast parteis, kuid KMT ja kommunistide suhete halvenedes jäi koostöö viimastega soiku. 1940. aastal asus ta juhtima jaapanlaste loodud nukuvalitsust ja jäi sellele kohale oma surmani 1944. aastal. Tänapäeva Hiinas on suhtumine temasse võrreldav suhtumisega Prantsusmaa Philippe Pétaini. Sarnasus oli selles, et nagu Pétainil Verduni all, oli Wangil tähtis osa 1912. aasta Xinhai revolutsioonis ja Hiina Vabariigi loomisel, kuid nii HKP-s kui ka KMT-s peetakse teda ajalooliseks Hiina reeturiks.

Pekingi politseiohvitseride ja kompartei kaadritöötajate hulgast, mis tegi liikumisest ateistliku HKP jaoks uue sotsialistliku riigi loomisel suurima ning ettearvamatuma ohu (Hung 2010: 404). YGD mõjujõud rahva seas ja koostöö Jaapaniga minevikus muutsid selle religiooni nii HKP kui ka selle rivaali KMT silmis soovimatuks – *religio non grata*’ks.

Ehkki HKP oli 30 aasta jooksul pärast HRV loomist YGD peaaegu täielikult likvideerinud (Munro ja Spiegel 1994; Introvigne 2025: 69) ja KMT selle kuni 1987. aastani Taiwanil ära keelanud, tegi sekt president Ma Ying-jeou valitsemise aastatel Taiwanis (2008–2016) mõlema parteiga religiooni vallas mitteametlikku koostööd (Lu ja Lang 2006: 251; Gee 2011: 7). Kuigi Hiinas on YGD endiselt illegaalne religioon, ei kohtle HKP seda enam kahjuliku õpetusena (*xiejiao* 邪教) ja lubab sel teiste nimetuste all Hiinas traditsioonilist kultuuri levitada (Introvigne 2025: 69; Gee 2011: 7).

Käesolevas artiklis käsitletakse kaht religioosset riitust, mille korraldasid ühiselt HKP, YGD ja KMT. Vaatluse alla tulevad 2014. aastal Fujiani provintsis Fuzhou Konfutsiuse templis toimunud Konfutsiuse 2565. sünniaastapäeva mälestusriitused ning 2016. aastal Hainani saarel Bai Yuchani (白玉蟾) templis läbi viidud taoistlikud, nn Kirka Kulu Kolme Esivanemat⁶ austavad riitused.⁷ YGD preestrite kaasamises mõlemasse sündmusesse ei olnud vastuoluline, sest YGD-s austatakse nii Konfutsiust kui ka Bai Yuchani. Tähtis on märkida, et YGD kõik harud ei tegutse ühiselt, sest alates 1947. aastast puudub organisatsioonil ühine juht (Broy *et al.* 2017: 21). Artiklis uuritakse filmitud materjali põhjal lähemalt Fuzhou riituse algideed, HKP rolli selles ning YGD Fayi Chongde (發一崇德) haru koostööd peamiselt Taiwanis Taichungi linnas tegutseva Yushan Baoguangi haruga. Seetõttu ei pruugi Yushan Baoguangi kohta tehtud järeldused kehtida teiste YGD harude puhul (Billioud 2022: 184).⁸ Yushan Baoguang ja Fayi Chongde (mille spetsiifilisemat osalust siinses artiklis pikemalt ei puudutata) on ise algatanud HRV-suunalisi üritusi, et püüelda YGD legitiimsuse saavutamise poole Mandri-Hiinas.

6 Kirka kulu kolm esivanemat on taoismi kolm kõige olulisemat jumalust ning kulu kolm ürgset kehastust.

7 Riituse all pean silmas religioosel või ametlikul põhjusel korraldatud pühitsustseremooniat, mida viiakse eriliste sündmuste puhul läbi kas võimestamiseks, mälestamiseks või kaitsmiseks, olgu siis ohvriandidega või ilma. Durkheimi definitsiooni kohaselt sisaldavad riitused kolme komponenti: avalikkus, pühadus ja sotsiaalsete tegelaste teatud aupaklik või emotsionaalne seotus (D’Orsi ja Dei 2018: 116). Riituste ja rituaalide vahe seisneb selles, et rituaal on riituse konkreetne osa, samas kui riitus tähistab kogu sündmust tervikuna. Rituaal koosneb kordavate (ja vahel mittekorдавate) võimestavate tegevuste jadast, mille eesmärk on sümboolika kaudu luua ühtsus üleloomulikuga.

8 Sebastian Billioud on üks tähtsamaid Yiguandao uurijaid läänes, kelle viidatud teosest sai autor idee selle artikli kirjutamiseks.

Neid riitusi korraldati HRV territooriumil ning neid reklaamiti kui HKP ja tollal Taiwanis võimul olnud KMT koostööprojekte.⁹ Riituste koreograafia organiseerisid täielikult YGD preestrid ja enamik osalejatest olid YGD liikmed. Sellises mahus religioosse taustaga ürituse korraldamine on HKP puhul tähelepanuväärne, kuivõrd partei oleks võinud nõuda ka sekulaarsemat lähenemist (Billioud 2020: 184).¹⁰ Seetõttu argumenteerib käesoleva artikli autor, et taoistlike riituste korraldamine tähistab veelgi selgemat versteposti HRV laiemas usupoliitikas, sest taoismi klassifitseerimises religiooniks ei ole kahtlust.

YGD on Taiwani poliitikaga tihedalt seotud. 2009. aastal mängis YGD vahendaja osa suhtlemisel Mandri-Hiina tollase Riikliku Usuasjade Ameti Uurimiskeskusega (ingl *State Administration for Religious Affairs* ehk SARA, 國家宗教局研究中心) (Billioud: 240–241).¹¹ Sellest järeldub, et HKP ja YGD vaheline lävimine elavnes Ma Ying-jeou võimuletulekuga.

Artiklis käsitleti viit teemaderingi. (1) Annan ülevaate YGD kajastamisest HRV meediaväljaannetes 2014. ja 2016. aasta riituste näitel ning analüüsin selle tagamaid. (2) Kirjeldan tähelepanekuid kahe riituse jälgimisest, kus osalesid nii YGD kui ka KMT ja HKP esindajad. (3) Toon esile, millised meediakanalid riitusi kajastasid ning mis põhjustel (nt ühinemismarratiivi jaoks) seda tehti. (4) Demonstreerin, kuidas riitusi täpsemalt kajastati. (5) Analüüsin, millist osa võisid riitused mängida HRV ja Taiwani vahelises mitteametlikus poliitilises suhtluses.

Yiguandao ilming riitusi kajastavates väljaannetes

Usuriitustel on ka tänapäeva Hiinas suur tähtsus. Nii konfutsianistlikud kui ka taoistlikud religioossed riitused näitavad, kuidas HRV ja Hiina Vabariigi valitsused kasutavad ajaloolist traditsiooni tänapäeva poliitikas kompromisside leidmiseks ning hiina identiteedi kinnistamiseks rahva

9 Nagu märgib Shih Fang-long, on religioon alates 1980. aastatest peegeldanud poliitilisi muutusi Taiwanil (Shih 2015: 1). Kuigi Hiina Vabariik on demokratiseerunud ja loobunud ühe partei poliitikast, ei tähenda see, nagu oleks KMT taandunud ühiskonna poliitilisest elust. Näiteks aastatel 2008–2016. oli Hiina Vabariigi kuuenda presidendina ametis KMT juht Ma Ying-jeou (馬英九).

10 Konfutsianismi käsitlemisel peab mainima, et mitte kõik hiinlased ei pea seda religiooniks. Kanada Auburni Ülikooli teadlane Tang Zongli arvab, et konfutsianism pole küll religioon, kuid täidab Hiina ühiskonnas religioosset rolli (Tang 1999: 269). Fudani Ülikooli õpetlane Chen Na väidab, et kui defineerida religiooni Clifford Gertzi järgi „kultuurilise süsteemina“, siis võib ka konfutsianismi selleks nimetada. Sealjuures selgitab ta, et religiooni mõiste (selle lääne tähenduses) jõudis Hiinasse alles sajand tagasi Uue Kultuuri liikumise kaudu (Na 2016). Sõltumata sellest, kas konfutsianism on laias laastus religioon või mitte, on Konfutsiusele ohverdamine oma olemuselt religioosne tegevus.

11 Praegu on see asendatud Riikliku Usuasjade Ametiga (國家宗教事務局).

mällu. Mõlemal puhul on poliitiline tegur olnud vältimatu. Fuzhou riituste märkimisväärsus seisnes nende ajaloolisuses: Konfutsiuse 2565. sünniaastapäeva tähistamine Fuzhous 2014. aastal oli linna uuemas ajaloos suurim sealse templis korraldatud sündmus. Ühtlasi oli see esimene kord, kus eri poliitilisi ideoloogiaid esindavad pooled – HKP ja KMT – tegid koostööd. Kuigi peab tõdema, et Fuzhou polnud ainus linn, kus Konfutsiuse sünniaastapäeva tollal tähistati, kuid erinevalt Konfutsiuse kodulinna Qufus korraldatud tseremooniast kasutati Fuzhou riitust konkreetselt Taiwani Hiinaga ühendamise vajaduse rõhutamiseks (Du Xue Tang 2014; Wenzhou Vörk 2014). Alates aastatel 1946–1949 väldanud Hiina kodusõjast kuni Taiwani demokratiseerumise alguseni 1987. aastal olid KMT ja HKP vahelised suhted ametlikult katkenud. Ka YGD suhted HKP-ga olid praktiliselt olematud pärast seda, kui HKP 1950. aastal selle liikumise Mandri-Hiinas täielikult maha surus ja likvideeris. Liikumine oli ka Taiwanis põranda all kuni 1980. aastate lõpuni. Tollel ajal õnnestus hiljem YGD-ga ühinenud Taiwani professoril Song Guangyul veenda KMT-i YGD kahjutus olemuses (Zhiyin Dao 2009; Billioud 2020: 149–151; Li 2019). Tänapäeval väidab YGD, et tal on üle maailma rohkem kui 30 miljonit liiget (Broy *et al.* 2017: 21).

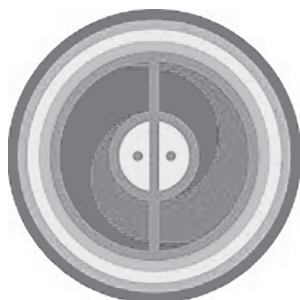
Nii YGD kui ka KMT hakkasid 1990. aastatel kompama suhteid Mandri-Hiinaga, kuid YGD jaoks algas tegelik koostöö 1997. aastal, mil Hongkong läks HRV koosseisu. YGD ja HKP vahelised suhted on tugevalt seotud sellega, millised on parajasti Hiina ja Taiwani üldised suhted ning kas KMT on Taiwanis võimul või mitte. KMT ja HKP suhted hakkasid soojenema 2000. aastatel, mil KMT lubas valimistel luua Mandri-Hiinaga otse-lennuühendusi ning lõdvendada turismipiiranguid. Võib oletada, et KMT tegi oma otsused lähtuvalt pragmaatilisest perspektiivist, ent selles uurimuses käsitletavad riitused näitavad, et vähemalt 2010. aastateks olid KMT ja Mandri-Hiina suhted elavnenud.

Aastatel 2008–2016, mil Taiwanis oli võimul KMT president Ma Ying-jeou, sages Taiwanis ja Mandri-Hiina suhete dünaamikas religioosete ühenduste vaheline koostöö (Hong 2005). 2008. aastal sai Yiguandao Üldassotsiatsioon (*Yiguandao zonghui*, 一貫道總會) HRV keskvoimult loa külastada Mandri-Hiinat, kus korraldati „juurte otsimise“ reis Shandongi provintsis (*xungen zhi you Shandong* 尋根之遊山東). Selle käigus kohtusid noorema põlvkonna YGD juhid liikumise viimase patriarhi Zhang Tianrani (1889–1947) pojapoja Zhang Chengiga, kes on

veetnud suure osa oma elust HRV vangistuses (Billioud 2020: 93–94). Samal aastal kutsuti HKP ametnikke külastama Taichungi Taiwanil.

YGD üritas suhteid arendada ka 2012. aastal, mil Mandri-Hiina keskvõimude delegatsioon külastas Fayi Chongde templit Macaus. Kohtumisel püüdis YGD jõuda Pekingile meelitava poliitilise vaate kaudu kompromissile, et rajada teed organisatsiooni legaliseerimisele Mandri-Hiinas (Billioud 2020: 252–256). David Palmeri sõnul jäi kohtumine tulemustata, sest YGD pealekäiv toon tekitas Hiina osalejates kahtlusi (Billioud 2020: 256).¹² See on vaid üks mitmest näitest YGD varasemast läbikäimisest HKP-ga enne 2014. aasta riitusi.

Meediakajastustes esinenud vihjed YGD-le on selged vaid neile, kes teavad, et üritustel osalenud „taoistlik“ või „konfutsianistlik“ Yushan Baoguangi tempel on YGD harutempel, ning et rituaalidel osalenud preestrite peakatetel kujutatud sümbolid on Yushan Baoguangi versioon YGD logost (Yushan Baoguang Shengtang 2015: 3:17; CCTV 2014: 0:39).

Joonis 1. Yushan Baoguangi versioon Sündimatu Ema ehk Wusheng Laomu märgist

Joonis 2. Joonisel 1 näidatud sümbol rituaali läbi viivate preestrite peakatetel Fuzhou riitusel.

Riituste videomaterjalides on mõlema puhul nii Yushan Baoguangi nimi kui ka logo tuvastatavad, kuid 2014. aasta Fuzhou riituste kirjalikes materjalides ei peetud harutempli mainimist vajalikuks.

¹² Delegatsiooni liikmete hulgas oli Hiina Sotsiaalteaduste Akadeemia maailma religioonide instituudi teadlasi, HRV Riikliku usuasjade ameti ja Riiginõukogu arenduskeskuse rahvasasjade arengu uurimisinstituudi ametnikke (國務院發展中心民族發展研究所).

Yushan Baoguangi nähtavus Fuzhou ja Hainani riitustel on erinev. Fuzhou riituste kirjalikes kajastustes – kui jätta välja akadeemilised tekstid – pole harutempli nimetust pea üldse mainitud. Erandiks on vaid Yushan Baoguangi enda taivanlastele suunatud video, millest nähtub, et Fuzhou tseremoonia avamisel tutvustati Wang Baozongi avalikult kui Yushan Baoguangi fondi juhti (Yushan Baoguang Shengtang 2015: 10:09). Preestreid nimetati lihtsalt Taiwani konfutsianistideks või sedastati, et Taiwani pool vastutab rituaalide läbiviimise eest (Hiina Uudisteagentuur 2014). YGD juhtiva tegelase mainimisel tõsteti esile tema kuuluvust Taiwani Hiina Kulgemise ja Vae Kultuuri Assotsiatsiooni (台灣中華道德文化協會). Nende nähtavate tunnusmärkide lähemaks ilmestamiseks esitan Fuzhou ja Hainani riituste võrdluse.

Fuzhou riitus

YGD liikmeid Fuzhou riitustel ei kuvatud ning kellegi kuuluvust sellesse organisatsiooni avalikult ei kuulutatud. Selle asemel teatati, et Taiwanist toodi Fuzhou Konfutsiuse templisse (福州文廟) 78 rituaale läbi viivat preestrit, 70 tantsijat, 80 muusikut ja 64 lauljat, kes esitasid eri värvi rõivastes (punased, sinise ülekuuega punased, kollased ja rohelised) ning kirveste ja sulgedega 'kaheksarealist tantsu' (*bayiwu* 八佾舞) (Hiina Uudiste Võrk 2014; Hiina Uudisteagentuur 2014).

Tseremoonia viidi läbi reglementeeritult ja see kestis poolteist tundi. Erksavärvilistes rüüdes YGD rituaalimeistrid sulandusid konfutsianistliku väljanägemisega sujuvalt rituaalidesse, kuid kandsid peakatetel Yushan Baoguangi sümbolit (Yushan Baoguang Shengtang 2016c: 20:03). Templikompleksi peakojas viidi läbi ohvritalitused ning selle ees asuval väljakul esitati tantsud. Riitustel avaldati austust konfutsianismi kesksetele suurkujudele – Konfutsiusele endale, temast mitu põlve hiljem elanud kuulsaimale järeltulijale Meng Zile ja Konfutsiuse lemmikõpilasele Yan Huile. Nende kolme altarile viidi sümboolseid ohvriande, mis ajalooliselt kujutasid endast reaalseid loomaohvreid (Fuzhou News 2014, Hiina Taiwani Võrk 2014).

YGD peamine panus avalikel esinemistel nendel riitustel HKP järelevalve all on olnud *bayi* tantsu Mandri-Hiinasse tagasitoomine.¹³ *Bayi* tants on

13 Zhu Xi kirjeldab oma teoses „Neliraamatu peatükkide ja värside kogutud kommentaarid“ (Zhuxi, *Sishu zhangju jizhu* 四書章句集注, „Ba yi di san“) Konfutsiuse „Vestete ja vestluste“ kolmanda peatüki esimeses lauses mainitud kaheksarealist tantsu nõnda: „佾，舞列也，天子八、諸侯六、大夫四、士二。每佾人數，如其佾數。或曰：「每佾八人。」未詳孰是。’’Yi’ tähistab tantsuridu. Taevapojal on kaheksa, vürstidel

teadaolevalt Zhou dünastia ajast pärit tants, mida esitati traditsiooniliselt õukonnas ning hilisematel perioodidel ka Konfutsiuse sünniaastapäevadel. Selle dateerimist Zhou dünastia aega ilmestab ka tantsu jaotamine kahe esimese Zhou kuninga – Weni ja Wu – järgi vastavalt kultuuri- (文) ja sõjatantsuks (武) (Hiina Uudisteagentuur 2014).¹⁴

Seda tantsu kuvati nii Fuzhou kui ka Hainani riituste puhul Mandri-Hiinat ja Taiwani lähendava kultuurilise sillana, sest Mandri-Hiinas hävinud tants on säilinud Taiwanis, kus see on omandanud omalaadsed kohalikud eripärad (Hiina Taiwani Vörk 2014).

Fuzhou riituste kajastustes osutati enam tähelepanu Hiina ja Taiwani suhete ühtsuse narratiivile kui Konfutsiusele endale. HKP ja kohalike institutsioonide juhtide tutvustamise järel esitleti kuut kõige tähtsamat Taiwani delegatsiooni juhtfiguuri (Taiwani Vörk 2014; Xinhua Vörk 2014; Hiina Uudiste Vörk 2014). Esimesed kolm olid KMT poliitikud Shen Chih-hwei (沈智慧), Rao Yingqi (饒穎奇) ning Xiao Tianzan (蕭天讚), kellele järgnesid eri institutsionaalsete tiitlite all YGD juhtfiguurid Li Yuzhu (李玉柱), Han Wannian (韓萬年) ning Wang Baozong (王寶總) (Yushan Baoguang Shengtang 2015: 9:22 jj). Kõik kolm KMT poliitikut olid YGD-ga ajalooliselt seotud või ise selle liikmed. Sellise poliitilise koostöö raamistiku kuvamisel koondati põhitähelepanu eelkõige KMT esindajatele.

YGD peamiste liidrite tutvustamiseks kasutati nende neutraalsemaid tiitleid. Han Wanniani, kes kannab ka Yiguandao Üldassotsiatsiooni aupresidendi ning Fayi Chongde fondi juhi tiitlit, tutvustati Taiwani Hiina Pojalikkuse ja Vennalikkuse Kultuuri Edendamise Assotsiatsiooni presidendina. Li Yuzhu, kes on YGD Xingyi Chunyang Shengdao Kojas vanem, tutvustati Konfutsiuse ja Meng Zi Assotsiatsiooni vanemana. YGD Üldassotsiatsiooni direktorit Wang Baozongi esitleti Fuzhou riitustel, nagu eespool mainitud, Yushan Baoguangi fondi direktorina ning Hainani riitustel Hiina Taoistliku Kultuuri Assotsiatsiooni (中華道德文化協會) juhina (Yushan Baoguang 2014: 10:09). Kokkuvõttes ei kirjeldatud

kuus, kõrgematel nelil ning ametnikel kaks rida. Igas reas on sama arv inimesi, kui on ridu. Õeldakse ka, et „igas reas on kaheksa inimest.“ Pole kindel, kas see on tõsi või mitte (Zhu Xi s.a.). Kaheksarealine tants oli pikka aega keisri privileeg ning kui mõni ülik julgus seda oma õukonnas korraldada, peeti seda konservatiivsemates gruppides üleastumiseks. Konfutsius kritiseeris näiteks Ji perekonda kaheksarealise tantsu korraldamise kui riituse rikkumise pärast: 孔子謂季氏: 「八佾舞於庭, 是可忍也, 孰不可忍也? 」 Konfutsius sõnas Ji pere kohta: „Kaheksa rida tantsijaid oli Ji suguvõsa pealiku õuel. Seda saab taluda, mida siis ei saa taluda?“ (Mall 2009: 61)

¹⁴ Traditsioonilise historiograafia järgi vastavalt Zhou Wen Wang (周文王, 1152–1050 e.m.a.) ehk Zhou Kultuurikuningas ja Zhou Wu Wang (周武王, valitses 1050–1043 e.m.a.; sünniaasta teadmata) ehk Zhou Sõjakuningas.

Yushan Baoguangi preestreid YGD järgijatena, vaid Yushan Baoguangi templi või Hiina Kulgemise ja Väe Kultuuri Assotsiatsiooni liikmetena.

Hainani riitus

2016. aasta kevadel peeti Hainani saarel Ding'ani (定安) maakonnas Wenfengi (文峰) mäel asuvas Yuchani templis (玉蟾宮) 12. sajandi taoistlikule pühamehale Bai Yuchanile¹⁵ ja Kirka Kulu Kolmele Esivanemale (*sanqing dao zu*, 三清道祖) pühendatud riitused, kuhu kutsuti osalema ka YGD (Yushan Baoguang 2016a).

See tempel on Hainani saare üks tähtsamaid pühamuid. Nende riituste koreograafia korraldajaks oli nagu Fuzhou sündmustelgi YGD Yushan Baoguangi harutempel (Yushan Baoguang Shengtang 2016e: 7:07–7:52).

Taiwanis tegutsevad taoistlikud organisatsioonid, sealhulgas eri religioone ühendav YGD, on saanud tugevaid mõjutusi Lõuna-Hiina taoismist. Hainani Bai Yuchani templi juhid olid juba varem külastanud Taiwanil YGD-d ning viinud sinna kaasa hulga kingitusi (Sina 2015; Rahva Võrk 2016). 2016. aastal kevadel kutsuti YGD Yushan Baoguangi harutempli delegatsioon vastukülaskäigule Hainani saarele. Lähikäimine Taiwani ja Hainani vahel on olnud üsna tihe (Rahva Võrk 2016). Yuchani templi juhid teevad samal ajal tihedat koostööd HKP Hainani Ühisrindede ja kohaliku taoistliku assotsiatsiooniga, mille esindajal oli intervjuus põhjal otsustades siiras huvi taoismi religioosse arenduse vastu (Yushan Baoguang Shengtang 2016a: 13:19). Hiinas on taoistlikud assotsiatsioonid vahendajad templite ja valitsuse vahel, mille eesmärgiks on leevendada nendevahelisi vastuolusid, kuid ka jälgida, et templid järgiksid valitsuse poliitikat (Chau 2006: 216). Hainani riitused olid ka rahvusvahelisemad, kuna neis osales Vöö ja Tee projektiga seoses külalisi ka mitmetest teistest Kagu-Aasia riikidest (Hiina Taiwani Võrk 2016).

Fuzhou ja Hainani riituste vahel oli siiski kaks märkimisväärtset erinevust YGD osa kajastamisel.

Esiteks seostati Taiwani rituaalimeistreid Hainani riituste kajastustes

¹⁵ Bai Yuchani sünni- ja surma-aastad pole täpselt teada. Fujiani kohalik omavalitsus pakub tema eluaastateks 1134–1229 (Fujiani provintsi andmebaas 2016). Dong Cunbin selgitab ajaloolistele allikatele tuginedes aga, miks tema sünniaasta võiks olla hoopis 1193 (Dong 2023). Lõpliku konsensust selles küsimuses ei ole. Bai Yuchani isa oli pärit Fujiani provintsis Fuzhou lähedal asuvast Mingingi (闽清) maakonnast ja ema Leizhoust (雷州) Guangdongi provintsis. Bai Yuchan võttis kasutusele oma ema suguvõsanimi Bai.

avalikumalt Yushan Baoguangi templiga kui Fuzhou riitustel. See avaldub selgelt nii meediatekstides kui ka Taiwani videokroonikates, millest nähtub, et YGD preestreid tutvustati seal üsna avalikult Yushan Baoguangi liikmetena (Sohu 2018, Rahva Võrk 2016, Yushan Baoguang Shengtang 2016a-e). YGD videomaterjalides talletatud Hiina Fuzhou TV uudislõigis Yushan Baoguangi nime ei mainitud, kuid Hainani filmitud materjalidest on näha, et riituste käigus viidati Yushan Baoguangile juba üsna vabalt.

Teiseks oli YGD enda videomaterjalidest näha, et intervjueeritavate hulgas ei olnud ainult liidrid nagu Wang Baozong, vaid ka madalama astme preestrid ning üks YGD orkestri dirigent (Yushan Baoguang Shengtang 2016e: 7:00–7:20; 8:22–9:00; 18:08–18:26).

Kuigi mõlema sündmuse puhul kaasas Mandri-Hiina CCTV oma uudislõikudesse intervjuu vähemalt ühte KMT poliitikuga ning mõlemal juhul rõhutati Taiwani ja Hiina vahelist ühtsust, pandi Hainani kajastustes rohkem rõhku riituste religioossele taustale. Hainani riituste kirjalikes materjalides esitleti Wang Baozongi Hiina Taoistliku Kultuuriõpetuse Assotsiatsiooni (中華道德協會) juhina (CCTV 2016; Hainani Ühisrinne 2017; Daoyin Wenhua 2016, NOWnews 2016). Taiwani ehk YGD videomaterjalidest selgub, et Hiina Taoistliku Kultuuriõpetuse Assotsiatsiooni nime kasutati seal avalikult nii YGD preestrite tervitustseremoonial (Yushan Baoguang Shengtang 2016a: 2:14) kui ka ühispildi tegemisel (Yushan Baoguang Shengtang 2016a: 44:44). 2016. aasta videost on näha, et taivanlaste vastuvõtmisel Hainanil vaeva ei säästetud: YGD liikmeid võeti lennujaamas vastu Hiina traditsioonilist muusikat mängiva orkestri saatel (Yushan Baoguang Shengtang 2016a: 8:44). Ka Hainani riituste puhul ei jäetud mainimata *bayi* tantsu ja selle hiina päritolu. Mandri-Hiina reporterid kajastasid pikemalt just Wang Baozongi selgitusi tantsu ajalooliste juurte kohta, rõhutades sellega Taiwani ja Hiina kultuurilist ühtsust (Yushan Baoguang Shengtang 2016e: 8:33; CCTV 2016: 0:56).

Kahe riituse analüüs

Nagu eespool vaadeldud, seisnesid kahe riituse peamised erinevused selles, et Hainani riituste ajal toodi Yushan Baoguangi nimetust tunduvalt julgemalt esile. YGD Üldassotsiatsiooni juhti Wang Baozongi nimetati

Hainanil ja Fuzhous erinevate tiitlitega ning Fuzhous said KMT poliitikud ja YGD juhid rohkem tähelepanu kui tavalised YGD preestrid. Yushan Baoguangi nimi tuli esile vaid vastava fondi nimeosana. Hainani riitustel pöörati seevastu vähem tähelepanu Taiwani poliitikutele ja rohkem väärtustele, mida need religioossed riitused rahva hulgas võimendavad, nagu muusika- ja tantsutraditsiooni hoidmine, esivanemate ja taeva austamine, õigluse ja otsekohesuse väärtustamine. Niisiis on erinevused YGD meedias kuvamisel ilmsed.

Järgnevalt esitan riitustel osalenud kolme osapoole analüüsi, mis toob välja iga osalise ajendid riituste korraldamiseks. Koostööle suunatud rõhuasetused olid kõigil erinevad.

HKP ja KMT teevad koostööd selleks, et realiseerida oma Hiina ja Taiwani ühinemise narratiivi. Riituste toimumise ajal polnud kumbki pool ühel meelel selles, kuidas ja mis tingimustel peaks Taiwani ja Hiina lähenemine toimuma. Kuna KMT arvates asub Taiwan Hiina kultuuriruumis, on Taiwani ja Mandri-Hiina koostööd viljelevate organisatsioonide toetamine loogiline. Ilma KMT toetuseta poleks need üritused YGD jaoks tõenäoliselt nii edukaks kujunenud, sest Mandri-Hiina jaoks on KMT-ga lävimine mugavam kui heterodoksse religioosse liikumisega. Lisaks pidid nii HKP kui ka KMT ka silmas pidama religioossete riitustega kaasnevat majanduslikku tulu. YGD kaasamine Fuzhou riitustesse võis HKP jaoks olla ka eksperiment. Yuen Yuen Angi järgi katsetab HKP uusi asju enne väiksemas mastaabis, kui lubab sarnast strateegiat laiemalt rakendada (Ang 2022). Väiksemate riituste edu puhul võib HKP lubada YGD-l korraldada mastaapsemaid riituseid.

YGD peamine motiiv HKP-ga koostöö tegemisel on ellujäämine. Vajadus hoida HKP-ga häid suhteid tuleneb asjaolust, et YGD üritab Mandri-Hiina eri provintsidest ja Hongkongis tegutsevaid keskusi ülal pidada usulise organisatsioonina, mille õiguslik staatus on ebakindel. Kuigi misjonitöö on Hiinas avalikus ruumis keelatud, sarnaneb YGD tegutsemisloogika kristluse omaga – eesmärk on päästa võimalikult palju hingi (Yan *et al.* 2007: 87). YGD õpetuses esinev Maitreja Buddha tulek toimib analoogselt kristliku viimse kohtupäevaga, kus päästetakse vaid valitud hinged. Olles üle elanud Qingi-aegse tagakiusamise 19. sajandi lõpul, KMT repressioonid 1930. aastatel ja kommunistliku režiimi tagakiusamislained 1950.–1980. aastatel, on YGD arendanud oskust võimudega lävida ning

leida oma eesmärkide täitmiseks sobivaid liitlasi (Katz 2013).¹⁶ Nende õppimisprotsess on toimunud suurel määral vigade kaudu: just nende seotus Jaapani okupatsioonivõimudega teise Hiina-Jaapani sõja ajal viis neid vastasseisu nii KMT kui ka HKP-ga.

YGD-d kiusati taga peamiselt Hiinas, nii Hiina Vabariigis kui ka Hiina Rahvavabariigis, ent mujal said nad üsna vabalt tegutseda. Alates Hiina kodusõjast on YGD jätkanud tegutsemist ka Hongkongis, kus erinevalt Taiwanist olid suhted kohaliku koloniaalvalitsusega head. Tänapäeval tuleb usulise tegevuse jätkamiseks Hongkongis hoida häid suhteid kõike kontrolliva HRV-ga. Vastasel juhul riskib ühendus kui seaduse silmis illegaalne, hallil alal tegutsev religioosne rühmitus täieliku keelustamise ja likvideerimisega. 1990. aastate lõpuks oli YGD Mandri-Hiinas rahvavaenulike religioonide nimekirjast eemaldatud. Seda võib pidada oskusliku diplomaatia viljaks, mille käigus suudeti tõestada, et YGD ei kujuta HKP-le mingit ohtu.

Tänaseks on YGD pörandaaluseid templeid igas Mandri-Hiinas provintsis, kuid ametlikke andmeid selle kohta kogutud ei ole (Billioud 2020: 184). Viimase 30–40 aasta jooksul on HRV võimud suhtunud leebemalt nendesse mandrile tulnud usuorganisatsioonidesse, mida on võimalik liigitada viie ametlikult tunnustatud usundi alla. Näiteks suutis Taiwan päritolu budistlik organisatsioon Tzu Chi Fond siseneda Hiinasse heategevuse kaudu ning sai peale valitsuse kaitse ka loa asutada seal oma osakond.¹⁷ Sellel põhjusel on YGD tegutsenud Mandri-Hiinas tihti mõne ametlikult tunnustatud religiooni, näiteks taoismi või budismi nime all.

YGD ja KMT koostöö peamised põhjused on mõlema vaatest tõenäoliselt erinevad. YGD jaoks on misjonitöö kõrval esmatähis oma religiooni säilitamine Hongkongis ja Mandri-Hiinas, kus on veel fragmentaarselt säilinud kogudusi ning kus liikumist ei peeta enam ühemõtteliselt kahjulikuks sektiks (邪教). Hiina Vabariigi rahvuslasest presidendi Ma Ying-jeou jaoks haakus see koostöö perspektiiviga, et Taiwan ühinemine Mandri-Hiinaga on paratamatu. Kuigi Ma on hiljem asunud seisukohale, et ühinemine ei tohiks toimuda enne, kui taiwanlased on selleks valmis

16 Katz kirjeldab, kuidas juba ammu enne kommunistide kultuurirevolutsiooni tegeles ka KMT 1930. aastatel Mandri-Hiinas teatud määral YGD templeite hävitamise või sekulariseerimisega, samas kui ortodoksseid templeid ei puudutatud. Ka varem on keisrid hävitanud neile mitte meele järgi olevaid templeid, mistõttu HKP taktikad pole ajaloolises mõttes Hiinas päris uued peale selle, et sihtmärgiks võeti kõik religioonid.

17 Marksistlikus traditsioonis on heategevust kaua aega peetud kodanlikuks silmakirjalikkuseks, millest Friedrich Engels kirjutas juba 1845. aastal (vt Engels 1845). Ulevaate heategevusest Hiina süsteemis annab Gong (2022: 118).

ja see toimub nende endi tingimustel (Taipei Times 2016, Tung 2009), selgitab see siiski KMT huvi sellise läbikäimise vastu. YGD motiivid võib taandada kahele eesmärgile: ellujäämisele ja misjonile.

Religioossed riitused on Hiina-Taiwani suhetes üks ohutumaid meediume, mille kaudu Taiwani ja Mandri-Hiina erakonnad või rühmitused saavad koostööd teha. Varem olnuks koostöö HKP-ga täielikult välistatud. Siin tasub meenutada kommunistide infiltreerumist KMT-i 1920. aastatel pärast seda, kui KMT asutaja Sun Yat-sen otsustas Nõukogude Liidu toetuse pälvimiseks hakata ka HKP liikmeid parteisse vastu võtma. Tema järeltulija Chiang Kai-shek tegi aga kõik endast oleneva, et vältida iga-sugust HKP mõju levikut nii tema võimu all olevas Hiinas kui ka hiljem Taiwanil.¹⁸ Valge Terrori ajal kiusati Taiwanil taga ka Taiwani iseseisvuse pooldajaid, kui nood just ei otsustanud oma vaateid ümbert hinnata ja pühenduda koos KMT-ga kommunismivastasele võitlusele, nagu seda tegi varasem iseseisvusaktivist Thomas Liao (Taiwan Today [1965] 2025). Liao kuulutas 1960. aastate Hiina Vabariigi meedias, et Taiwani iseseisvuse taotlemine oli viga, sest see mängis trumbid kätte kommunistidele. Tänapäeval on Taiwani-Hiina suhetes oma osa ka nostalgiateguril.

Riitusi kajastanud meediaplatvormide ülevaade

Hiina ja Taiwani ühiselt korraldatud usuriitusi kajastasid nii kohalikud kui ka üleriigilised meediaplatvormid, millest mitmed on spetsialiseerunud Taiwani-Hiina suhetele. Selle artikli jaoks analüüsis autor mõlema riituse kohta kokku 24 hiinakeelset meedia- ja videomaterjali. Mandri-Hiina poolt leiab videomaterjali Fuzhou televisiooni salvestisest, mille Yushan Baoguang Shengtang on lisanud oma 2014. aasta videosse, samuti CCTV lõikudest Fujiani ja Hainani riituste kohta (CCTV News 2014 ja CCTV News 2016) ning Yiguandao 2016. aasta ülekandest Hainani riitustelt, kus näidatakse ka Taiwani-poolset reportaaži. Vaadatud videomaterjalidest olid uurimuse seisukohalt tähelepanuväärseimad Yushan Baoguang Shengtangi 2015. aasta ja 2016. aasta (viidetes tähistatud tähtedega a–e) videod. 2016a video kajastab YGD liikmete kohale jõudmist ning esimesi tseremooniaid. 2016b video keskendub ainult Hainani riitustel esitatud muusikapaladele; ehkki sümbolide seal näha ei olnud, mainiti

18 Chiang Kai-shek võttis KMT-s juhirolli üle 1926. aastal Wang Jingweili. Kommunistide mõjuvõimu kasv kujunes piisavalt ohtlikuks, nii et pärast Shanghai hõivamist Hiina ühendamise kampaania ehk Põhjaekspeditsiooni käigus korraldas Chiang 1927. aastal linnas kõikide kommunistide füüsilise likvideerimise.

lõpus Yushan Baoguangi nimetust (Yushan Baoguang Shengtang 2016b: 01:05:49). 2016c ja 2016d videotes on jäädvustatud tseremoonia, kus Yushan Baoguangi sümbolid on pidevalt nähtavad preestrite peakatetel (Yushan Baoguang Shengtang 2016c: 20:03) ning kohati ka taustal lehvi-vatel lippudel (Yushan Baoguang Shengtang 2016d: 23:48). 2016e video edastab Taiwani reportaaži ja intervjuusid Hainani riitusel osalenude Yushan Baoguangi liikmetega. Akadeemilistest ingliskeelsetest tekstidest leiab riituste kohta põhjalikuma teavet ainult erialastest uurimustest, näiteks Sebastian Billioud' tööst, mis kirjeldab YGD toimimist tänapäeval hiina kultuuriruumis (Billioud, 2020).

Riitusi kajastanud meediaplatvorme võib rühmitada nelja põhitunnuse alusel.

- Taseme alusel: kas need olid riiklikud või kohalikud platvormid?
- Meedialiigi alusel: kas need olid üldised uudisteportaalid või konkreetsele alale või žanrile spetsialiseerunud kanalid?
- Sihtrühma alusel: kas need olid suunatud peamiselt Taiwani või Mandri-Hiina publikule või mõlemale?
- Stiili alusel: mis oli uudisplatvormi stiil – kas pigem ametlikum või meelelahutuslikum?

Ülevaate neist meediaplatvormidest annab tabel 1.

Näiteks on Hiina Taiwani Võrk (HTV) riiklik meediaplatvorm, mis edastab Taiwaniga seotud uudiseid mandrihiinlastele. HTV esituslaad on ametlik ja standardne. Kajastus kõnealuste riituste kohta koosnes kaheksast lõigust, millest eelviimases rõhutati Taiwani ja Mandri-Hiina elanike ühist põlvnemist ning kultuurilist päritolu. Sealjuures vahendas see platvorm Hiina uudistevõrgustiku artiklit riituse toimumise templi kohta.

Hainani riitust kajastas teiste hulgas Hiina Uudiste Võrk, mis kuulub Hiina uudistevõrgustiku alla. Jamestown Foundationi hinnangul on Hiina uudistevõrgustik HRV peamine mitmekanaliline propagandavõrgustik, mis on suunatud just välishiinlastele (Hála, Jirouš, Ševčíková 2021). 1990. aastatel saadeti selle organisatsiooni töötajaid USA-sse, kus nad asutasid meediaplatvormid Sinovision ja China Press, et leevendada Tian'anmeni veresaunast tekkinud mainekahju. 2018. aastal liideti Hiina

uudistevõrgustik HKP Ühisrindede osaga, enne mida kuulus see Välis-Hiina Asjade ametkonna haldusalasse. Uurijad Jirouš ja Ševčíková arvavad, et propaganda ja ühisrindede kombinatsioon võimaldab HKP-l kujundada endale sobivat teabevälja (Jirouš ja Ševčíková 2021: 9).

Hiina näiliselt neutraalsemate veebilehtede seas on taoismile keskenduv portaal Daoisms. Daoisms tuleneb ingliskeelsest sõnast *daoism* ning mitmuse lõpust *-s*, mis viitab selle võrgu loojate sõnul ingliskeelsele sõnale *sound*. Mitmuse vormiga soovitakse rõhutada seda, et taoismi ehk taoistlikke usundeid ei ole ainult üks, vaid neid on palju. See platvorm on spetsialiseerunud kõigi HRV-s toimuvate taoismiga seotud uudiste kajastamisele. Lehe loojad on seotud taoistlike templitega Jilinis, Xi'anis, Wenzhous ja Dongguanis. Leht saab toetust Hiina Taoistlikult Assotsiatsioonilt, mis toimib poliitilise vahendusinstituutsioonina HKP ja Hiina taoistide vahel.

Platvorm	Tase	Žanr	Sihtrühm	Rõhuasetus riituste kajastamisel ja taust
Hiina Taiwani Võrk (中国台湾网)	Riiklik	Taiwaniga seotud poliitika	Mandri-Hiina	Taiwani ja Hiina ühtsus, ühine kultuuriline päritolu
Sohu (搜狐)	Rahvusvaheline	Üld- ja meelelahutusmeedia	Mandri-Hiina, osaliselt Taiwan	Meditatsioon, kultuur, meelelahutus, äri. Kommertsportaali, mis avaldab sageli riiklike agentuuride materjalide kordustrükke ja töötab tugeva regulatiivse järelevalve all.
Hiina Uudiste Võrk (中国新闻网)	Riiklik, suuruselt teine uudisteagentuur Hiinas	Üldine uudisteportaali	Mandri-Hiina, välishiinlased	Rahvuslik ühtsus, kultuuridiplomaatia
Kagu Võrk (东南网)	Kohalik (Fujian)	Kohalikud uudised	Fujian	Fuzhou riituse regionaalne tähtsus
Fuzhou Sotsiaalteaduste Võrk (福州社科联)	Kohalik	Kultuur ja teadus	Fuzhou	Rituaali ametlik korraldus ja institutsioonid. Riigi platvorm

Platvorm	Tase	Žanr	Sihtrühm	Rõhuasetus riituste kajastamisel ja taust
Xinhua Macau (新华澳报)	Piirkondlik. Xinhua meediaplatvormi kohalik üksus	Üldine	Macau ja Mandri-Hiina	Detailne ja ajalo-olistlesse üksikasjadesse süüviv artikkel. Rõhutab Taiwani-Hiina ühtsust ning tsiteerib Wang Baozongi kirjel- dust preestritest kui konfutsianistidest. Eraplatvorm, mis on tugevalt HRV-meelne
Fööniksi Võrk (凤凰网)	Rahvus- vaheline	Lai profiil	Mandri-Hiina, välishiinlased	Hiina kultuur ja Taiwani-Hiina ühtsus. Kommertslikum, kuid siiski Man- dri-Hiina poliitilistes raamides tegutsev. Seosed Taiwani budismi peavooluga
Haixia Feihong / Taiwan News.cn (海峡飞虹)	Riiklik	Taiwaniga seotud multimeedia	Mandri-Hiina, Taiwan	Taiwani-Hiina suhted, intervjuuerib Hiina peavooluga ühtivate arvamustega taivanlasi (Haixia Feihong 2016)
Konfutsianistide Võrk (儒家网)	Erialapõhine	Konfutsianism	Mandri-Hiina kultuuripublik	Konfutsianistlike ritu- aalide sisuline käsitlus
CCTV	Riiklik	Üldine uud- isteagentuur	Mandri-Hiina	Taoistlike riituste ametlik raamistik
Daoyin Wenhua (道音文化)	Erialapõhine	Taoism	Taoismist huvitunud	Riituste religioosne tähendus, taoism. Seotud HRV ja Hiina taoistlike templite vahendaja Hiina Tao- ismi Assotsiatsiooniga.

Tabel 1. Riitusi kajastanud Mandri-Hiina meediaplatvormid

Taiwani meedias jäi 2014. ja 2016. aasta Taiwani-Hiina ühiste riituste kajastus tagasihoidlikuks. Selle põhjuseks võib olla nii sündmuste poliitiline tundlikkus kui ka vähene üldine huvi kultuuririituste vastu, mis rõhutavad ühtsust Hiinaga. Fuzhou riitusi kajastasid Taiwanis kolm meediakanalit: China Times, Keskuudiste Agentuur (CNA) ja Yahoo

Taiwan. China Timesi peetakse tänapäeval Taiwani üheks kõige KMT-meelsemaks väljaandeks, mis väldib teravamalt kriitikat Mandri-Hiina suunal. CNA, mis asutati juba 1924. aastal KMT kontrolli all, tegutseb tänapäeval riikliku uudisteagentuurina. Nii China Times kui ka CNA esindavad nn sinimeelset vaadet Taiwani-Hiina suhetele ning neid nimetatakse koos siniseks ajakirjanduseks. See nimetus tuleneb KMT lipu värvist ja viitab asjaolule, et KMT juhitavat koalitsiooni nimetatakse Taiwanil siniseks alliansiks ehk siniliiduks (泛藍聯盟). Mõlemad juhinduvad seega KMT poliitilisest kursist. Yahoo Taiwanil ei ole poliitilist positsiooni, kuid kuna tegemist on koondportaaliga, mis vahendab China Timesi materjale, kandus nn sinise leeri poliitiline toon sellel puhul üle ka selle platvormi uudisvoogu.

China Times avaldas sündmusest pikima artikli, mis oli mahult siiski alla poole Mandri-Hiina meedia kõige mahukamast riituste kajastusest (China Times 2016). Seevastu CNA ei kirjeldanud riitusi täpsemalt, vaid piirdus lühida tõdemusega, et KMT eitas, nagu oleks president Ma Ying-jeou saatnud Fuzhou riitustele lillekorvi (CNA 2016). See väide oli vastuolus Mandri-Hiina meediaplatvormide ja YGD videomaterjalidega. Nimelt märgib Fuzhou linna Sotsiaalteaduste Ühingu president Lin Shan 2014. aasta Yushan Baoguangi riitust edastava videomaterjali seitsmendal minutil, et president ja KMT esimees Ma Ying-jeou ning KMT auesimehed Lien Chan ja Wu Po-hsiung olid tseremooniale lilli saatnud (Yushan Baoguang 2014: 7:30). Yahoo Taiwanil oli tegemist vaid lühikajastusega ja see toetus täielikult China Timesi toodetud sisule (Jian 2016).

Teise rühma moodustasid NOWnews ja Yushan Baoguang Shengtangi YouTube'i kanal, mis täitsid eelkõige vahendaja osa. 2008. aastal loodud digiplatvorm NOWnews kajastas 2016. aasta Hainani riitust, tuginedes täielikult Hiina Uudiste Võrgu ametlikule narratiivile. Ehkki NOWnews on poliitiliselt neutraalne, paigutus see kajastus sisuliselt Mandri-Hiina meedia raamistikku. YouTube'i kanalil avaldatud Yushan Baoguangi videod ei ole küll klassikaline uudismeedia, kuid moodustavad ainsa täismahus visuaalse dokumentatsiooni, kus YGD preestrite osalus on üheselt tuvastatav. Erinevalt teistest kajastab see platvorm organisatsioonisisest ja poliitiliselt neutraalset perspektiivi.

Kuidas riitusi täpselt kajastati?

Järgnevalt tuleb juttu sellest, kuidas eri platvormid kajastasid Fuzhou ja Hainani riitusi laiemas raamistikus. Uuritud meediumid on videomaterjalid, meediaväljaanded ja akadeemilised käsitlused. Analüüsitud Taiwani allikate hulka kuulub YGD poolteise tunni pikkune video, mis koosneb Mandri-Hiina väljaannete uudistekanalite reportaažidest ja organisatsiooni enda jäädvustatud salvestistest, mis moodustavad videomaterjalist suurema osa (Yushan Baoguang Shengtang 2015). Nii videomaterjalid kui ka Mandri-Hiina meediaartiklid kujutavad riitusi Konfutsiuse 2565. sünniaastapäeva suurejoonelise tähistamisena Fuzhou Konfutsiuse templis, kuhu kaasati ka Taiwani KMT poliitikuid ja rituaalimeistreid (Taiwani Võrk 2014; Xinhua Võrk 2014; Hiina Uudiste Võrk 2014). Yushan Baoguangi videos on näha, kuidas osalevad nimekad KMT tegelased, nagu Rao Yingqi, Xiao Tianzan ja Shen Chih-hwei, kes on kõik ajalooliselt YGD-ga seotud või selle liikmed (Yushan Baoguang Shengtang 2015: 9:22 ja edasi; Wu 2019). Videomaterjalis teatab üritust sissejuhatav Fuzhou linna Sotsiaalteaduste Föderatsiooni esimees Lin Shan, et Taiwani president Ma Ying-jeou saatis KMT esimehe nime all koos KMT auesimeeste Lien Chani ja Wu Po-hsiungiga tseremoonia tähistamiseks lillekorvi (Yushan Baoguang Shengtang 2015: 7:28-7:39). Nagu eespool mainitud, on KMT selle saatmist hiljem eitanud. Nii videomaterjalide kui ka Mandri-Hiina artiklite läbiv narratiiv on endiselt Taiwani-Hiina suhete ühtsus, Taiwani kultuuri esitlemine Hiina rahvuskultuuri osana ja Konfutsiuse kujutamine Hiina kultuuri ühe tähtsama sümbolina rahvusvahelisel areenil (Yushan Baoguang 2014; Wenzhou Võrk 2014; Taiwani Võrk 2014 jt).

Eri platvormid keskendusid religioossetele nüanssidele suuremal või vähemal määral sõltuvalt oma suunitlusest. Mandri-Hiinas rakendavad kõik platvormid enesetsensuuri (Bachner 2016: 264). Ei tasu siiski eeldada, et Mandri-Hiina meedial ja selle juhtidel puudub Taiwaniga igasugune kokkupuude ja tegemist on hoopis teise maailmaga.

Hea näide on Mandri-Hiina liberaalsema kallakuga ilmalike platvorm Fööniksi Võrk, mille asutaja ja endine direktor Liu Changle (劉長樂) on Taiwanil asuva miljoni-liikmelise Rahvusvahelise Buddha Valguse Assotsiatsiooni (國際佛光會) asepresident. Varem Hiina Rahvavabastusarmeesse kuulunud Liu on seotud nii Buddha Valguse Mäe ehk Foguangshani (佛光山) asutaja ja kauaaegse peamunga Hsing Yuni (星雲, 1927–2023) kui ka endise KMT esimehe Wu Po-hsiungiga

(吳伯雄),¹⁹ kes on mõlemad Buddha Valguse Mäe aupresidendid. Teisisõnu kuulub Taiwani suurima budistliku assotsiatsiooni ilmkorganisatsiooni juhtkonda Hiina meedia ühe juhtiva peavooluvõrgustiku asutaja. Asjaolu, et Fööniksi Võrk on lähedalt seotud ka ühe Taiwani peavoolu budismi suurkujuga, näitab, kui põimunud on Hiina ja Taiwani religioossetes rühmitustes, meediaplattformid ja poliitilised ringkonnad. YGD kohta käiva teabe paljastamine võib kahjustada ka KMT ja HKP suhteid, mis destabiliseeriks Taiwani ning Hiina vahelist lävimist. Seetõttu välditaksegi teadlikult igasugust teavet või narratiivi, mis võiks seda suhet pingestada.

Ainsaks erandiks on mõned Mandri-Hiinas teadlased, kes on põhjalikult kirjeldanud YGD seotust Fuzhou riitustega. 2016. aastal avaldasid Gu Yuxin ja Li Ruixiang artikli, milles kirjeldati detailselt Hiinas varem represseeritud ning praegu keelatud religioosse liikumise YGD ja HKP koostööd 2014. aasta Fuzhou riitustel, tuues välja ka KMT osa. Nende hinnangul on YGD praegu ainus Taiwanil tegutsev usuorganisatsioon, mis suudab nii suures mahus Konfutsiuse auks korraldatavaid riitusi läbi viia. Teisisõnu saab seda liikumist pidada autoriteediks konfutsianismi ortopraksias, mis legitimiseerib YGD-d traditsioonilise Hiina kultuuri esindajana.²⁰

Riituste osa Taiwani ja Mandri-Hiina vahelises poliitikas

Riitusi ja neid käsitlevaid allikaid analüüsides võime jõuda sügavama arusaamani YGD varjatud, kuid keskse tähtsusega osast Hiina ja Taiwani vahelises poliitilises läbikäimises. HKP jaoks tuleneb YGD tähtsus selle seotusest KMT ja Taiwani poliitikaga.

Ülal viidatud Gu Yixini ja Li Ruixiangi artikkel YGD osalusest vaadeldavatel riitustel näitab selgelt, miks oli just YGD, mitte teiste Taiwani religioossete organisatsioonide kaasamine HKP-le oluline (Gu ja Li 2016). YGD on nimelt lähedalt seotud Taiwani poliitikaga ning

19 Wu Po-hsiung ei ole YGD ajaloos suvaline isik – esimees Wu oligi see, kes legaliseeris 1987. aastal YGD. See tähendab, et kuigi YGD-d ei peeta üldiselt autentseks budismi osaks, on liikumisel poliitilisi toetajaid, kes soovivad nii peavoolu kui ka alternatiivseid organisatsioone. Taiwani poliitikute hulgas on normaalne külastada valimiskampaania käigus eri religioosseid ühendusi, et koguda nende liikmete ja pooldajate häält.

20 Kreeka keelest pärinev mõiste *ortopraksia* (õigepraktikaline) eristub sõnast *ortodoksia*, mis tähendab õiget usku. Ortopraksia tähistab nii eetilist kui ka liturgilist õiget toimimist usuelus. Konfutsianismi puhul peaks mainima siin, et hiina keeles ei nimetata konfutsianismi nõnda nagu nimetatakse teisi religioosseid õpetusi. Konfutsiuse mõtteleini nimetatakse ametlikult terminiga *rujia* (儒家) ehk õpetlaste koolkond. See näitab vahest paremini miks Hiinas on kergem näha konfutsianismi pigem filosoofilise koolkonna kui religioosse liikumisenähtumisele, et Konfutsiust austavatel riitustel on religioosne kvaliteet.

kujutab endast üht kanalit, mille kaudu on levitatud Hiina ja Taiwani ühinemise narratiivi ning rõhutatakse hiina rahvuslust ja kultuuri ühtsust. Samas ei ole käesoleva artikli autor seni leidnud kindlaid tõendeid, mis võimaldaksid väita, nagu oleks YGD tervikuna ühinemise narratiivi pooldaja ning märgib, et kuna HKP ja YGD suhted pärast president Ma Ying-jeoh valitsemisaega jahenesid, ei pruugita enam ühendamise narratiivi sarnaselt levitada.

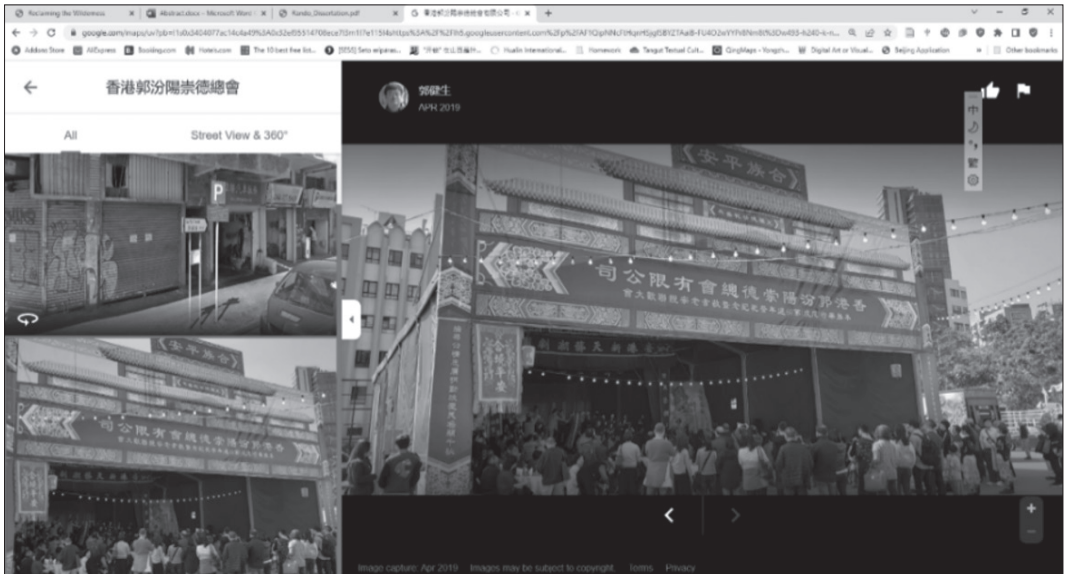
Olles kogenud 20 aastat Chiang Kai-sheki juhitud KMT valitsuse tagakiusamist, hakkas YGD 1970. aastatel oma majanduslikku baasi uuesti üles ehitama. Paljud selle liikmed kujunesid toonase kiire majandusarengu käigus varakateks ärimeesteks. Ärilist edu saavutanud liikmete ettevõtted toetasid YGD misjonitööd, panustades sellesse vastutasuks oma tulusid. Näiteks tõusis Baoguang Jiande Yiguandao haru juhtiv misjonär Yao Wunian lihttöolisest terasemagnaadiks ja Taiwani üheks jõukamaks inimeseks. Samuti oli Evergreen Marine Corporationi (長榮公司) asutaja ja president Zhang Rongfa Mandri-Hiina Yiguandao ühe enim uurinud akadeemiku, Lu Yunfengi sõnul, ühe YGD allüksuse juhtivaid misjonäre (Lu 2008: 59). See näitab, et YGD mõju ulatub ka majandusse ja on rahvusvahelise haardega.

Kokkuvõte

Mõlemad juhtumiuuringud näitavad, et YGD positiivne kajastamine pole Mandri-Hiinas siiaamaani ohutu. Sellele vaatamata on selle religiooni osalus 2014. ja 2016. aastal toimunud HKP ja YGD ühistel Fuzhou ja Hainani riitustel ilmne neile, kes on kursis Taiwani Taichungi linnas asuva Yushan Baoguangi harutempli sümboolika ja nimega. Nende riituste videomaterjalides ja ajaleheartiklites ei kajastatud Yushan Baoguangi YGD templina, vaid sealseid preestreid esitleti lihtsalt Taiwani rituaalimeistritena. Nende religioosne kuuluvus jäeti vaatajate järeldada, kusjuures uudistes endis oli nende osalus tagaplaanil. Tähelepanu keskmes olid rituaalimeistrid põgusalt vaid Hainani riitustel, kus nendega tehti intervjuusid kui Zhou dünastia aegse rituaalse *bayi* tantsu säilitajatega Taiwanil. Kuigi YGD ei ole Mandri-Hiinas enam ametlikult rahvavaenulike kultuste nimekirjas, ei ole liikumine siiski veel legaliseeritud. Hiina avalikus ruumis levib siiaamaani 1950. aastate propagandakuvand sellest kui ohtlikust väärkultusest, mis on rahvavaenulik ning kuritarvitab noori naisi ja tüdrukuid.

Põhjused YGD, HKP ja KMT vaheliseks piiratud koostööks on iga osapoole jaoks erinevad. Pärast seda kui, HRV võttis Hongkongi üle, oli koostöö HKP-ga mõnele YGD harutemplile paratamatu, et tagada ellujäämine ja saavutada legitiimsus. HKP kasutab YGD-d näitena sellest, et taiwanlased on hiinlased, mistõttu on YGD kasulik vahend hiina kultuuri propageerimiseks. Kuigi HKP vaatab religioossete rituaalide toetamist pigem kultuurilise kui religioosse tegevusena, saavad Taiwani rituaalimeistrid Hiina rahvuslusele õhutatavate ürituste korraldamisest selget kasu. KMT-le on YGD kasulik partner suhete hoidmisel Mandri-Hiinaga. YGD on Taiwani kõige ortoprakssem konfutsianistlikke riitusi läbi viiv organisatsioon, kuigi nad ise ei tõsta seda esile. KMT poleks YGD-d vahendajaks valinud, kui neist poleks Mandri-Hiinaga lävimisel kasu. Yushan Baoguangi harutempel jagab selgelt KMT-ga samu konservatiivseid Hiina väärtusi ning pigem pooldab Hiina ja Taiwani ühinemist. Seega oli religioosne koostöö Mandri-Hiinaga ning YGD kasutamine ilmselt kindel osa Taiwani tollase presidendi Ma Ying-jeou (2008–2016) välispoliitikast.

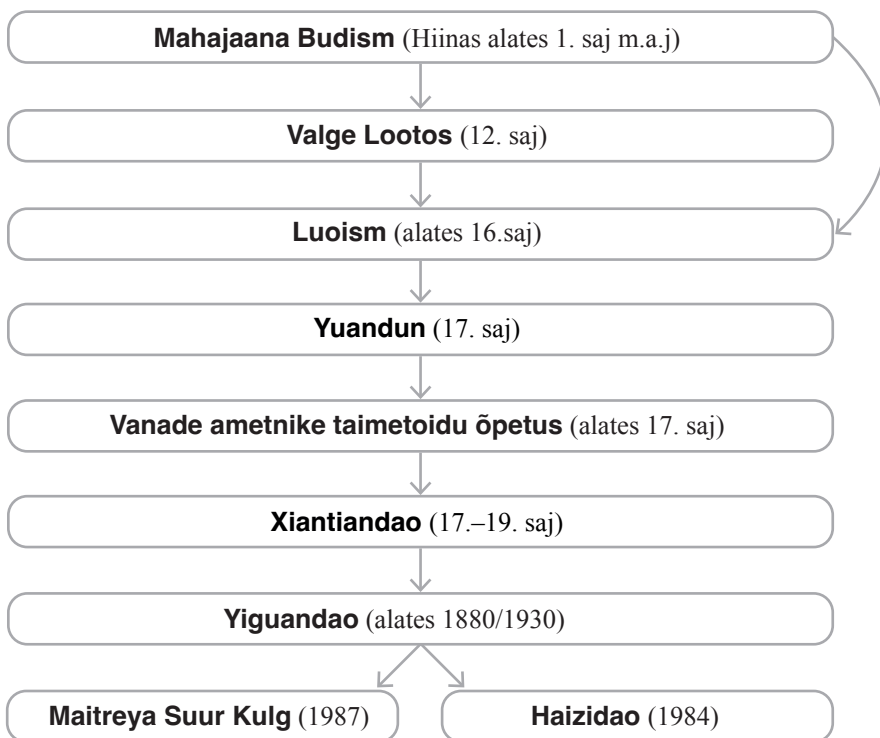
Illustratsioonid

Joonis 3. Yiguandao tempel muuseumi kattevarjus Hongkongis. 崇德文教宗會有限公司(香港) (Guo 2019).

Joonis 4. Kommunistlike noorte punaseid kaelarätte kandvad Jinani õpilased teisel Hiina-Taiwani klassikalise kultuuri edendamise etenduse avamisel Jinani Konfutsiuse templis 15. mail 2011 (第二屆海峽兩岸經典文化推廣會演15日上午在濟南府學文廟開幕。)(中國臺灣網 楊麗 攝)(Hiina Taiwani Võrk 2011).

Joonis 5. Yiguandao ja selle eelkäijad

Kirjandus

- Ang**, Yuen Yuen 2022. CCP Decision-Making and the 20th Party Congress. Testimony before the U.S.-China Economic and Security Review Commission, 27.01.2022. https://www.uscc.gov/sites/default/files/2022-01/Yuen_Yuen_Ang_Testimony.pdf
- Billioud**, Sébastien 2020. *Reclaiming the Wilderness: Contemporary Dynamics of the Yiguandao*. New York: Oxford Academic.
- Broy**, Nikolas; Jens **Reinke**; Philip **Clart** 2017. Migrating Buddhas and Global Confucianism: The Transnational Space-Making of Taiwanese Religious Organizations. – *Working Paper Series des SFB 1199 an der Universität Leipzig*, Issue 8.
- Chau**, Adam Yuet. *Miraculous Response: Doing Popular Religion in Contemporary China*. Stanford University Press, 2006.
- D’Orsi**, Lorenzo; Fabio **Dei** 2018. What Is a Rite? Émile Durkheim, a Hundred Years Later. – *Open Information Science*. <https://doi.org/10.1515/OPIS-2018-0009>
- Dong**, Cunbin 2023. An Examination of the Early Life and Journey of Bai Yuchan, a Taoist Scholar. – *Journal of Asian Research*, No. 7, pp. 62–75. doi: 10.22158/jar.v7n4p62.
- Engels**, Friedrich [1845] 2022. *Condition of the Working Class in England: The Attitude of the Bourgeoisie Towards the Proletariat*. Paris: Foreign Language Press. <https://ycl.org.uk/wp-content/uploads/2023/08/C39-The-Condition-of-the-Working-Class-in-England-Engels-1st-Printing-FINAL.pdf> (vaadatud 10.06.2026).
- Gee**, Francis Lim Khok 2011. *The Eternal Mother and the State: Circumventing Religious Management in Singapore*. Singapore: Asia Research Institute, National University of Singapore. <https://ari.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2018/10/201108-WSP-161.pdf> (vaadatud 1.04.2023).
- Gong**, Puguang 2022. 關於走中國特色慈善之路的思考. [Mõtisklusi Hiinale eripäraste heategevuste teede üle]. – *Chinese Social Security Review*, Vol. 6, No. 1, pp. 1–16. <https://archive.ph/j5Hjf>.
- Gu**, Yuxin 古屿鑫; Li Ruixiang 李瑞祥 2016. 信仰、仪式与认同：以首届福州两岸联合祭孔典礼为中心的考察“ [信仰、儀式與認同] [Uskumused, riitused ja heakskiit: esimese Fuzhou (Hiina-Taiwani) kahepoolse ühise Konfutsiuse mälestustseremoonia fookuseeritud uurimus]. Vt <https://archive.ph/14qK0> (vaadatud 11.11.2016).
- Haar**, B. J. ter 1992. *The White Lotus Teachings in Chinese Religious History*. Leiden: E. J. Brill.
- Hála**, Martin; Filip **Jirouš**; Petra **Ševčíková** 2021. How the CCP Mobilized a Cross-Border Disinformation Campaign Against the Czech Senate Speaker. – *China Brief*, Vol. 21, No. 7. Jamestown Foundation, 12.04.2021. <https://jamestown.org/how-the-ccp-mobilized-a-cross-border-disinformation-campaign-against-the-czech-senate-speaker/> (vaadatud 21.09.2025).
- Hiina Taiwani Võrk** 2011. 第二届海峡两岸经典文化推广会演2万名学生读诵论语 [Teisel Hiina-Taiwani klassikalise kultuuri edendamise etendusüritusel lugesid 20 000 õpilast *Vesteid ja vestlusi*]. 中國臺灣網, [Hiina Taiwani võrk], 15.05.2011. http://www.taiwan.cn/taiwan/tw_Topics/dsjlajdhypindao5/ltjl/201205/t20120509_2527846.htm (taiwan.cn in Bing) (vaadatud 17.07.2026).
- Hung**, Chang-tai 2010. The Anti-‘Unity Sect’ Campaign and Mass Mobilization in the Early People’s Republic of China. – *The China Quarterly*, No. 202, pp. 400–420. <http://www.jstor.org/stable/20749385>
- lidne** tark 2003. 道統寶鑑：金線與天機 [Tao traditsiooni hinnaline peegel: kuldseid niidid ja taevased saladused]. 正一善書 [Zhengyi shanshu kirjastus].
- Introvigne**, Massimo 2025. A Tea with the Police: The Persecution of Yiguandao in the Martial Law Period in Taiwan and a Comparison with Tai Ji Men and Other Post-Authoritarian Cases. – *The Journal of CESNUR*, Vol. 9, No. 1, pp. 66–76. <https://doi.org/10.26338/tjoc.2025.9.1.6>.

- Jirouš, Filip; Petra Ševčíková** 2021. Covert Propaganda Operations in Plain Sight: The CCP United Front System's Media Network in Europe. – *Sinopsis*, 30.07.2021. <https://sinopsis.cz/wp-content/uploads/2021/07/cns0.pdf> (vaadatud 21.09.2025).
- Katz, Paul R.** 2013. 'Superstition' and Its Discontents: On the Impact of Temple Destruction Campaigns in China, 1898–1948. – 第四屆國際漢學會議論文集-信仰、實踐與文化調適. 台北: 中央研究院、聯經出版公司, 2013 [Neljanda rahvusvahelise sinoloogikonverentsi materjalid – usk, praktika ja kultuuriline kohanemine, Taipei: Academia Sinica ja Linking Publishing Co., 2013], pp. 605–682.
- Ko, Shu-ling** 2005. „Journey of Peace“ starts violently. – *Taipei Times*, 27.04.2005. <https://www.taipetitimes.com/News/front/archives/2005/04/27/2003252143> (vaadatud 10.06.2026).
- Lin, Ching-chih;** 2017. Yiguandao under the Shadow of Nationalism: Traitors, Conspirators, Traditionalists, or Loyalists?. — In Cheng-tian Kuo (ed.) *Religion and Nationalism in Chinese Societies*. Amsterdam: Amsterdam University Press, pp. 233–252. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1zkjkd.12>
- Lin, Wanchuan** 2010. 林萬傳. 白陽道脈薪傳錄 [Lin Wanchuan. Baiyang Dao liini edasiandmise ülestähendused]. 臺北:明德出版社 [Taipei: Mingde kirjastus].
- Lu, Yunfeng** 2008. *The Transformation of Yiguan Dao in Taiwan: Adapting to a Changing Religious Economy*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Lu, Yunfeng; Graeme Lang** 2006. Impact of the State on the Evolution of a Sect. – *Sociology of Religion*, Vol. 67, No. 3, pp. 249–270. <https://doi.org/10.1093/socrel/67.3.249>
- Munro, Robin; Mickey Spiegel** 1994. *Detained in China and Tibet: A Directory of Political and Religious Prisoners*. Asian Watch Committee (US). Human Rights Watch.
- Mäll, Linnart** (tõlk.) 2009. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis.
- Na, Chen** 2016. Why Is Confucianism Not a Religion? The Impact of Orientalism. – *Zygon: Journal of Religion and Science*, Vol. 51, No. 1, pp. 21–42. <https://doi.org/10.1111/zygo.12241>
- Rahva Päevaleht** 1950. 坚决取缔一贯道 [Keelame otsustavalt Yiguandao] – 人民日报, 1950年12月20日 [Rahva Päevaleht, 20.12.1950]. <https://zh.wikisource.org/zh-hant/坚决取缔一贯道> (vaadatud 10.06.2026).
- Shih, Fang-long** 2015. The Geopolitics of Religious Performance in Twenty-First Century Taiwan. – *E-International Relations*, 3.11.2015. <https://www.e-ir.info/2015/11/03/the-geopolitics-of-religious-performance-in-twenty-first-century-taiwan/> (vaadatud 10.06.2026).
- Soo, Khin Wa** 1997. *A Study of the Yiguan Dao (Unity Sect) and Its Development in Peninsular Malaysia*. Doctoral thesis, University of British Columbia. Retrieved from <https://open.library.ubc.ca/collections/ubctheses/831/items/1.0088243>.
- Sun, Huiqiang** 2014. 孫慧強. 1950年北京鏟除‘一貫道’ [Sun Huiqiang. 1950. aastal likvideeriti Pekingis Yiguandao]. – 中國共產黨新聞. 黨史頻道. [Hiina Kommunistliku Partei uudisteportaali partei ajaloo kanal], 8.06.2014. <http://dangshi.people.com.cn/BIG5/n/2014/0608/c85037-25118652.html> (vaadatud 10.06.2026).
- Swanson, Ana** 2020. Trump Bars Investment in Chinese Firms With Military Ties. – *The New York Times*, 12.11.2020 (üles laaditud 3.06.2021). <https://www.nytimes.com/2020/11/12/business/economy/trump-china-investment-ban.html> (vaadatud 10.06.2026).
- Taiwan Today** [1965]. „Return of a Prodigal.“ *Taiwan Today*, Ministry of Foreign Affairs, Republic of China (Taiwan). <https://taiwanreview.nat.gov.tw/12/7006> (vaadatud 01.07.2026).
- Taiwan Yearbook** 2006. 22. Religion. *Government Information Office*. <https://web.archive.org/web/20070708213510/http://www.gio.gov.tw/taiwan-website/5-gp/yearbook/22Religion.htm> (vaadatud 10.06.2026).

Tang, Huimin 1999. 唐蕙敏. 當代臺灣佛教與政治的關係 [Tang Huimin. Tänapäeva Taiwani budismi ja poliitika vahelised seosed]. – *Xiamen University Institutional Repository*, 5.11.2022. <https://web.archive.org/web/20221105220715/https://core.ac.uk/download/pdf/41456315.pdf> (vaadatud 10.06.2026).

Tung, Chen-Yuan 2009. Hu's Six Points: Proceed with Care. – *Taipei Times*, 6.01.2009. Vaadatud 21.03.2025. <https://www.taipeitimes.com/News/editorials/archives/2009/01/06/2003433064> (vaadatud 10.06.2026).

Wu, Yan 2019. 吳妍. 沈智慧自清反「一國兩制」 王義川：學佛之人不可說謊. [Wu Yan. Shen Chih-hwei selgitab oma vastuseisu põhimõttele „Üks riik, kaks süsteemi“; Wang Yichuan: Budismi uurijad ei tohiks valetada]. 鏡週刊 *Mirror Media*. <https://web.archive.org/web/20200814131110/https://www.mirrormedia.mg/story/20190618edi003/>

Yan, Miu Chung; **Xin Huang**; **Kenneth Foster**; **Frank Tester** 2007. Charity Development in China: An Overview. – *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, No. 17, pp. 79–94. Doi: 10.1080/21650993.2007.9756013.

Zhang, Tianran 1944. 張天然. 一貫道疑問解答 [Zhang Tianran.Yiguandao katekismus]. 痞客邦 PIXNET. <https://concer.pixnet.net/blog/posts/46265589> (vaadatud 10.06.2026).

Zhao, Zhangyong 2025. *Repression Rekindled: Yiguandao Faces Renewed Crackdown in China*. – *Bitter Winter*, 24.09.2025. <https://bitterwinter.org/repression-rekindled-yiguandao-faces-renewed-crackdown-in-china/> (vaadatud 10.06.2026).

Zhu Xi (s.a.). 朱熹. 四書章句集注. 八佾第三. [Zhu Xi. Neliraamatu kogutud kommentaarid. Kaheksa (tantsijate) rida, kolmas]. – *Chinese Text Project*: <https://ctext.org/si-shu-zhang-ju-ji-zhu/ba-yi-di-san/zh> (vaadatud 10.06.2026).

Analüüsitud filmi-, video- ja meediamaterjalid

CCTV 2016. [海南新闻联播]首届海峡两岸南宗道教奉祭三清道祖大典 两岸文化交流新名片 [Esimene Hiina-Taiwani taoismi lõunakoolkonna suur tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks: (Hiina-Taiwani) kahepoolse kultuurivahetuse uus visiitkaart]. 海南新闻联播 [Hainani uudised], 21.04.2016. <http://news.cctv.com/2016/04/21/VIDEiS5ZkYh3qSFln2nyVSQ160421.shtml>

CCTV 2014. [福建卫视新闻]今天是孔子诞辰纪念日 首届海峡两岸联合祭孔大典在福州举行 [Täna on Konfutsiuse sünnipäeva tähistus. Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiusele pühendatud suur riitus Fuzhous]. <https://news.cctv.com/2014/09/28/VIDE1411902485555257.shtml>.

China Times 2014. 海峡兩岸舉辦首次聯合祭孔大典 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia]. 中時新聞網 [China Times'i uudistevõrgustik], 29.09.2014. <https://www.chinatimes.com/realtimenews/20140929004902-260510?chdtv>.

Daoyin Wenhua 2017. 首届海峡两岸南宗道教奉祭三清道祖大典举行 [Toimus esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks]. 道音文化 [Kulgemise hääle kultuur]. <https://www.daosims.com.cn/2016/21/23/59541/> (vaadatud 10.06.2026).

Du Xue Tang 2014. 嘯學堂. 2014年孔子诞辰曲阜孔庙祭孔大典初献. [Konfutsiuse sünniaastapäeva mälestustseremoonia Qufu Konfutsiuse templis 2014. aastal]. <https://www.bilibili.com/video/BV1RE41197zf/> (vaadatud 17.08.2025).

Fujian provintsi andmebaas 2016. 福建省情资料库 [Fujian provintsi andmebaas], 13.03.2016. <https://web.archive.org/web/20160304192432/http://www.fjsq.gov.cn/showtext.asp?ToBook=144&index=577&> (vaadatud 29.07.2025).

Fuzhou News 2014. 海峡两岸联合祭孔首现佾舞 孔子75代孙任主祭官 [(Hiina-Taiwani) kahepoolsel ühisel Konfutsiuse tseremoonial esitati esmakordselt traditsioonilist tantsu; tseremoonia viis läbi Konfutsiuse 75. põlvkonna järeltulija]. 福州新闻网 [Fuzhou uudistevärk]. https://m.fznews.com.cn/kjww/2014-9-29/2014929c6Th6Vbo33172854_2.shtml (vaadatud 3.08.2025).

Hainani Ühisrinne 2017. 以‘道’为载体 促进海峡两岸民间文化交流. [‘Dao’ kasutamise vahendina (Hiina ja Taiwani) kahepoolse rahvakultuuri vahetuse edendamiseks]. 中国台湾网 [Hiina-Taiwani värk]. 海南省委统战部 [Hainani provintsi komitee Ühisrinde osakond], 27.03.2017. http://www.taiwan.cn/local/hainan/dongtaixinwen/201703/t20170327_11731753.htm (vaadatud 22.04.2025).

Hiina Taiwani Vörk 2014. 首届海峡两岸联合祭孔大典在福州举行 [Fuzhous toimus esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia]. 中國臺灣網, [Hiina Taiwani värk], 28.09.2014. http://www.taiwan.cn/local/wenhua/jiaoliuyuehuzuo/201409/t20140928_7496476.htm (vaadatud 3.08.2025).

Hiina Taiwani Vörk 2016. 首届海峡两岸南宗道教奉祭三清道祖大典将在海南举行. [Hainanis toimub esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks.] 中國臺灣網 [Hiina Taiwani värk], 14.04.2016. <https://www.itaiwannews.cn/2016-04-14/d02332e3-28cd-a416-90ad-a57a9e39c004.html> (vaadatud 7.05.2025).

Hiina Uudisteagentuur 2014a. 首届海峡两岸聯合祭孔大典在榕舉行 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia Fuzhous]. *China News Service*. 首届海峡两岸聯合祭孔大典在榕舉行 – 新華澳報 (vaadatud 04.07.2026)

Hiina Uudisteagentuur 2014b. „首届海峡两岸聯合祭孔大典在福州舉行 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia Fuzhous].“ *Chinanews.com*. <https://www.chinanews.com.cn/tw/2014/09-28/6639326.shtml> (vaadatud 04.07.2026).

Hiina Uudisteagentuur 2014c. 首届海峡两岸聯合祭孔大典在榕舉行 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia Fuzhous]. *Xinhua Macau Leht*. <https://www.waou.com.mo/2014/09/29/首届海峡两岸聯合祭孔大典在榕舉行/> (vaadatud 04.07.2026)

Hong, Caroline. 2005. KMT delegation travels to China for historic visit. *Taipei Times*. KMT delegation travels to China for historic visit - Taipei Times (vaadatud 04.07.2026).

Jian, Xinlin 2014. 簡欣霖. 兩岸聯合祭孔 齊聚福州文廟 [Jian Xinlin. (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia Fuzhou konfutsianistlikus templis]. *Yahoo News Taiwan*, 28.09. 2014. <https://tw.news.yahoo.com/兩岸聯合祭孔-齊聚福州文廟-215044218--finance.html>

Keskuudiste Agentuur 2014. 兩岸祭孔 國民黨：主席未送花. [(Hiina-Taiwani) kahepoolne Konfutsiuse mälestustseremoonia. Kuomintang: esimees ei saatnud lilli]. 中央通訊社CNA, [Keskuudiste Agentuur, CNA], 28.09. 2014. <https://www.cna.com.tw/news/acn/201409280206.aspx> (vaadatud 10.06.2026).

Li, Enjie; Guangyan Wang 1952. 李恩傑, 王光彥. 一貫害人道 [Kõikeläbiv (Yiguan) inimesi kahjustav Tao]. Film. 中央電影局北京電影製片廠. [Keskfilmibüroo Pekingi filmistuudio] Vt <https://www.bilibili.com/video/BV12S4y1v7hC/> (vaadatud 21.11.2022).

NOWnews 2016. 海峡两岸南宗道教首次共同奉祭三清道祖. [Lõunataoismi koolkonna esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühistseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks]. NOWnews 今日新聞, 22.04.2016. <https://www.nownews.com/news/2073240> (vaadatud 10.06.2026).

Rahva Vörk 2016. 海峡两岸南宗道教首次共同奉祭三清道祖 [Lõunataoismi koolkonna esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühistseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks]. 央广网/CNR, 21.04.2016. https://news.cnr.cn/native/gd/20160421/t20160421_521944841.shtml (vaadatud 3.08.2025).

Sina 2015. 海南‘白玉蟾祖师金身分灵’在台湾‘安座’. [Hainani „patriarhi Bai Yuchani kuldse kuju vaimse kehastuse“ „sisseõnnistamine“ Taiwanis]. 新浪新闻 *Sina Mobile News*, 19.12.2015. <https://news.sina.cn/gn/2015-12-19/detail-ixfxttme5874168.d.html> (vaadatud 10.06.2026).

Sohu Uudised 2018. 白玉蟾祖师金身分灵台湾三周年大庆在台湾玉山举行 [Taiwanil Yushanis tähistati patriarhi Bai Yuchani kuldse kuju vaimse kehastuse kolmandat aastapäeva]. 搜狐新聞 *Sohu.com*, 06.12.2018. https://www.sohu.com/a/282366690_743853 (vaadatud 10.06.2026).

Zhiyin Dao 2009. 中華民國一貫道總會 [Hiina Vabariigi Yiguandao Ühing]. 智音道學講堂 [Zhiyin Dao õpetuse saali blogi]. Vt <http://www.wiseound.idv.tw/>.

Wenzhou Vörk 2014. 中國多地舉行祭祀大典紀念孔子誕辰2565年 [Konfutsiuse 2565. sünniaastapäeva tähistamiseks peeti Hiinas mitmel pool suuri ohvritseremooniaid]. 溫州網新聞 [Wenzhou uudistevörk]. <https://news.66wz.com/system/2014/09/28/104230834.shtml> (vaadatud 10.06.2025).

Yushan Baoguang Shengtang 2015. 2014年首届海峡兩岸聯合祭孔大典暨孔子誕辰2565週年(福州) [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne ühine Konfutsiuse mälestustseremoonia Konfutsiuse 2565. sünniaastapäeva tähistamiseks Fuzhous 2014. aastal]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. <https://www.youtube.com/watch?v=m01ZdZf3nw8> (üles laetud 23.05.2015).

Yushan Baoguang Shengtang 2016a. 2016年4月21日首届海峡兩岸南宗道教奉祭三清道祖大典暨玉蟾宮落成開光十週年慶 5/1 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks ja Yu Chani templi valmimise ja pühitsemise 10. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2016. 5/1]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. <https://www.youtube.com/watch?v=xdbDctqLbPo&t=5407s> (üles laetud 24.10.2014).

Yushan Baoguang Shengtang 2016b. 2016年4月21日首届海峡兩岸南宗道教奉祭三清道祖大典 暨玉蟾宮落成開光十週年慶 5/2 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks ja Yu Chani templi valmimise ja pühitsemise 10. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2016. 5/2]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. https://www.youtube.com/watch?v=_--tqzX6dDo&t=2249s (üles laetud 26.10.2016).

Yushan Baoguang Shengtang 2016c. 2016年4月21日 首届海峡兩岸南宗道教奉祭三清道祖大典 暨玉蟾宮落成開光十週年慶 5/3 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks ja Yu Chani templi valmimise ja pühitsemise 10. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2016. 5/3]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. <https://www.youtube.com/watch?v=wPOTQIP3YbQ&t=291s> (üles laetud 11.11.2016).

Yushan Baoguang Shengtang 2016d. 2016年4月21日 首届海峡兩岸南宗道教奉祭三清道祖大典 暨玉蟾宮落成開光十週年慶 5/4 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks ja templi valmimise ja pühitsemise 10. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2016. 5/4]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. <https://www.youtube.com/watch?v=XfTFfCvVPo&t=25s> (üles laetud 16.11.2016).

Yushan Baoguang Shengtang 2016e. 2016年4月21日 首届海峡兩岸南宗道教奉祭三清道祖大典 暨玉蟾宮落成開光十週年慶 5/5 [Esimene (Hiina-Taiwani) kahepoolne taoismi lõunakoolkonna tseremoonia kirka kulu kolme esivanema auks ja Yu Chani templi valmimise ja pühitsemise 10. aastapäeva tähistamine 21. aprillil 2016. 5/5]. 一貫道玉山寶光聖堂官方YouTube影音頻道 [Yiguandao Yushan Baoguangi koja ametlik YouTube'i videokanal]. https://www.youtube.com/watch?v=PeFL_ReHvFA (üles laetud 29.11.2016).